

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מקץ, תשע"ה
מספר 1099המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שימוש בשמן שביעית לנרות חנוכה

יואל פרידמן

כל שנת שמיטה, לקראת חג החנוכה, אנו חוזרים ומלבנים את שאלת השימוש בשמן שביעית להדלקת נרות חנוכה. אין זאת בהכרח בגלל האקטואליות של הנושא אלא מפני שיש בזה משום בירורן של הגדרות יסודיות בהלכות חנוכה ובהלכות הנוגעות לשימוש בפירות שביעית.

כאמור, שאלת השימוש בשמן להדלקת נרות חנוכה אינה נפוצה מאוד, בפרט בשנה זו, מפני שאין השמן מוגדר כשמן שביעית על כל מגבלותיו רק אם לא נעשה "היתר מכירה" לכרם הזיתים, המפקיע את קדושת השביעית מן הפירות. כמו כן, מועטים הם "אוצרות בית דין" המשווקים שמן של שביעית, ולכן השאלה הזאת מעשית רק באנשים פרטיים או במטע זיתים של הציבור שהוא מופקר בשנת השמיטה.

העניין הראשון שעלינו לברר הוא אם הזיתים של השנה הם פירות שביעית. בדרך כלל, בפירות האילן, השלב הקובע לשמיטה הוא החנטה (= תחילת הגידול), שאם הייתה החנטה לאחר ראש השנה, הפירות הם בגדר פירות שביעית. ואולם הזיתים יוצאים מן הכלל מבחינה זו, כמו שעולה מן התלמוד שהשלב הקובע בזיתים הוא שלישי (ראש השנה יב ע"ב). לפי פירוש הרמב"ם מדובר בשלב שניתן מן הזיתים לעצור 1/9 מן הכמות המרבית (משנה תורה, הלכות מעשר ב, ה).

מבירור שעשיתי עם המדריך החקלאי מר מאיר פרנקל ז"ל, מתברר שגידול הזיתים נמשך חמישה וחצי חודשים עד שישה חודשים משעת החנטה. בזני זיתים המיועדים לעצירת שמן אפשר להוציא כ-200 ליטר מטון פרי, נמצא שתשיעית מן הכמות הזאת היא 22 ליטר, ואפשר להוציא כמות כזו בערך כחודש לפני ההבשלה. זמן ההבשלה של הזיתים והמסיק נמשכים כל חודש אוקטובר, וככל שהמטע גדל באקלים קריר יותר, המסיק מאוחר יותר. בגולן למשל, מסיק הזיתים נמשך השנה עד יום 25 לנובמבר. וכיוון ששנת השמיטה החלה ביום 25 בספטמבר,¹ השלב הקובע בזיתים בה גבולי, ועל פי רוב רק הזיתים של השנה הבאה יהיו קדושים בקדושת שביעית, וייתכן שיהיו רק מעטים שייחשבו כפירות שביעית, בפרט במקומות הקרים.²

בעיית השימוש בשמן שביעית להדלקת נרות חנוכה נובעת מן הפרדוקס ההלכתי שבין שביעית לחנוכה. פירות השביעית מיועדים לאכילה, שנאמר: "וְהִזְתָּה שֶׁפֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָהּ" (ויקרא כה:ו) כלומר, הפירות מיועדים לאכילה, אך אסור להפסיד אותם. מצד שני, נרות חנוכה אינם מיועדים לשימוש ואסור ליהנות מאורם (שבת כא ע"ב). ואכן הרב מאיר אריק סבור שאסור להדליק נרות חנוכה משמן

* הרב יואל פרידמן, מכון התורה והארץ.

¹ תודה לשלמה טסלר מנוב שמסר לי את המידע הדרוש לכתובת דף זה.² בפרט לדעת הראב"ד, בעל ההשגות, רמב"ם שם, שהשלב הקובע הוא שלישי מכמות השמן ולא 1/9, ומועד שלב זה קרוב יותר להבשלה. וראה גם חזון איש, שביעית, סי' יט, ס"ק כג.

שביעית, מפני שאיסור ההנאה מנרות חנוכה הוא בגדר השחתה והפסד של פירות שביעית (שו"ת אמרי יושר, ח"א, סי' ק).³

ונחלקו הראשונים בשאלה אם כל הנאה מנרות חנוכה אסורה. בעל "המאור" (שבת דף ט בדפי הרי"ף) סובר שאסור ליהנות מנרות חנוכה משום "ביזוי מצוה", אך לצורך מצווה אחרת מותר ליהנות מן הנרות. ויש מן הראשונים המסייגים את ההיתר הזה. הרמב"ן מתיר ליהנות מנרות חנוכה באקראי אבל לא תשמיש קבוע (מלחמות, דף ט בדפי הרי"ף), והרא"ש מתיר תשמיש ארעי במרחק מן הנר (רא"ש, שבת פ"ב, סי' ו). המכנה המשותף לשניהם הוא, שגם לדעת מי שסוברים שאסור להשתמש שימוש של מצווה בנרות חנוכה,⁴ מותרות הנאות מסוימות. לפי זה, ייתכן שמותר להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית, מפני שאיסור ההנאה מנרות חנוכה אינו גורף.

זאת ועוד. בעל "שלחן ערוך" כותב שנוהגים להדליק נר נוסף (שמש), כדי שאם בא האדם להשתמש בנרות חנוכה, יהיה זה מן האור של הנר נוסף (שו"ע, או"ח, סי' תרעג, סעי' א). והקשה הט"ז (שו"ע שם): מה הועילו חכמים בתקנתם? הרי יש אור יותר גדול מן נרות החנוכה! והוא מסיק שאם מדליקים נר נוסף, אין בשימוש בנרות החנוכה משום "ביזוי מצווה". לפי זה, אומר הרב עזרא אלטשולר,⁵ היום, שהכול מדליקים נר נוסף, השמש, ואף משתמשים באור החשמל, מותר ליהנות מנרות חנוכה.

עד עתה, נקודת המוצא הייתה שיש ליהנות מפירות שביעית, אך הרב שלמה זלמן אויערבאך⁶ מגדיר הגדרה חדשה את השימוש בפירות שביעית. בדיני שביעית, אין חשיבות למטרה שלצורכה האדם אוכל או משתמש באופן המותר בפירות שביעית. המתחייב מן הפסוק "וְהִיָּתָה שֵׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה" הוא שצריך להדליק את נרות החנוכה כדרך ההדלקה ולאכול פירות שביעית כדרך אכילתן בתנאי שלא יופסדו הפירות, ואין נפקא מינה מה מטרת האכילה או ההדלקה.⁷ עוד הוא אומר: כשם שמותר להדליק נרות של שביעית בחלון ראוה לשם פרסומת, כך מותר להדליק אותן לצורך "פרסומי ניסא". בזה שונה ההדלקה בשביעית מן ההדלקה ביום טוב: ביום טוב חשובה גם המטרה של המלאכה, ולכן אסור להדליק ביום טוב נר שאינו צריך לו.⁸

סיכום:

יש מקום להתיר הדלקת נרות חנוכה בשמן שביעית⁹ משתי סיבות:

- א. מותר ליהנות מריבוי האור שבהדלקת נרות חנוכה, והותר גם שימוש ארעי במרחק מן הנרות.
- ב. אין האדם צריך ליהנות מן הנרות, ודי שהודלקו בדרך המקובלת.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה

³ וכן פסקו: הרב יעקב דוד וילובסקי, בית רידב"ז, סי' ה, סעי' ט; הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, ספר השמיטה, עמ' לב, סעי' ב; הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, ח"ג, יו"ד, סי' יט; ועוד.

⁴ וכן נפסק בשולחן ערוך, או"ח, סי' תרעג, סעי' א. והוסיף: "ויש מי שמתיר".

⁵ כרם ציון, שביעית, עמ' נב, גידולי ציון, אות ו.

⁶ מנחת שלמה, ח"א, סי' מב.

⁷ ומסתבר שכן הוא, כיוון שלדעת רוב הראשונים, אין מצווה באכילת פירות שביעית. ראה שבת הארץ, עם תוספת שבת הא, אות א. לדעתם, מה שנאמר בתורה "וְהִיָּתָה שֵׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָה" רק מגדיר איך אסור לאכול פירות שביעית, כגון שלא להפסיד אותן. זאת בניגוד לדעת הרמב"ן, השגה ג, לספר המצוות של הרמב"ם. וראה עוד מאמר הרב יהודה זולדן, "תוצרת חקלאית יהודית שיש בה קדושת שביעית", אמונת עתיד 105 (תשע"ה), עמ' 49-55, ובפרט בהערות 1-3.

⁸ ראו שו"ע, או"ח, סי' תקיד, סעי' ה.

⁹ וכן פסק לקולא גם הרב בן-ציון אבא שאול, אור לציון, פ"ב, שאלה ו.